

PROF. DR. BEKİR SITKI BAYKAL (1908-1987)*

*Prof. Dr. Mahmut H. ŞAKİROĞLU***

Cumhuriyet döneminin ilk devirlerinde yetişen tarihçilerimiz arasında seçkin bir yeri olan araştırmacı idi. Tahsiline devam ettiği Trabzon Lisesi'nin son yıllarında Avrupa'ya öğrenci yollandı haberi gelince, uzun zamandan beri dilini öğrendiği ve özel bir sempatisi olan Fransa'ya gitmek istedi ve bütün hazırlıklarını buna göre yoğunlaştırdı. Bu alanda başarılı oldu ve isteğine kavuştu, bir yıl da buradaki bir üniversiteye kaydını yaptırdı. Onu bu hevesinden, sonradan aile dostu olan Cevat Dursunoğlu vaz geçirtti. Almanya'da talebe müfettişi olan, İstiklâl Harbimizin adsız neferlerinden biri olan C. Dursunoğlu, tahsil disiplinini çok takdir ettiği Almanya'dan döndüğü zaman bazı gençleri bu ülkeye gitmeleri için teşvik etti ve genç Bekir Sıtkı ile bazı, isimlerini bir türlü öğrenemediğim, genci Almanya'ya göndertti. 1928 yılında başlayan bu yeni çalışma sistemi içinde hemen yeni dili öğrenen genç Bekir Sıtkı, yeni metodları, çalışma disiplinini, vazife ciddiyetini çok iyi öğrendi ve ömrü boyunca da tatbik etmekten geri durmadı. Bu arada evlendi ve çocuk sahibi oldu, böylece sıcak bir aile yuvası içinde ilmî çalışmalarına devam etti. Almanya'da gelişmekte olan tarih çalışmaları, Doğu ülkeleri üzerine büyük bir önem verdiği için sayın Baykal da Anadolu Demiryolları konusunu tez olarak seçti ve bu konuda ihtisas yaptıktan sonra 1935 yılında bütün çalışmalarını bitirdi ve ülkeye döndü. Dönüşü çok güzel bir zamanlamadır; zira Ankara'da yeni bir heyecan, çalışma disiplini ve hepsinden üstünü İnkılap hevesi ile yeni bir Üniversite yaratılıyordu. Fakat devletin maddi imkânlarının çok sınırlı olması yüzünden, bir bütün olarak değil de muhtelif fakülte ve okullar faaliyete geçiriliyordu. Ziraat ve Hukuk okul-

* Bu çalışmanın ilk kaynağını, *Erdem* III/8 (Mayıs 1987) de (s. 535-550) de çıkan bio-bibliografya yazısı teşkil eder. Bekir Sıtkı Baykal'ın daha geniş yaşam öyküsü için buraya bakılabilir.

** Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

larından sonra sıra bir kültür fakültesine gelmişti. Yeni kurulan müesseseye çok anlamlı bir isim verildi ve "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" olarak adlandırıldı. İşte B.S. Baykal bu kuruluş günlerinde Ankara'ya geldi ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından (o sıralarda Üniversite için özerklik bahis konusu değildi) empoze edilince burada görev aldı. Tatlı tatlı anlattığı hatıralarına göre, o sıralarda Vakıf Apartmanları diye tanınan binalarda faaliyet gösteren fakülteye seyahat elbisesi ile gelerek Şevket Aziz Kansu ile tanışmıştı. Bürokratik işlemlerin kısa bir süre sonra halledilmesinden sonra çalışmalarına başlayan B.S. Baykal'ın ilk hedefi modern metodlarla Avrupa Tarihi okutmak idi ve bunu son emeklilik gününe kadar başarı ile yürüttü. Bu çalışmalarına başladığı sırada, Avrupa kaynakları kadar esas kendi kaynaklarımız üzerinde de durulması gerektiği üzerinde karar kıldı ve kısa bir zaman içinde Osmanlı devri belgeleri üzerindeki bilgisini arttırmaya ve tarihimizin esas kaynaklarına göre çalışmalarını yürütmeye, vardığı sonuçları da iki tarafın kaynaklarının çalışmalarını karşılaştırarak geliştirilmesi gereği üzerinde durdu ve kendinden sonra yetişenlerin de böyle olmasını istedi, istemekle kalmadı; fiiliyata geçti, bu alanda çalışmak isteyenlerden hep bu tutumu bekledi, çalışkan kişileri de akademik alanda muvafak bir şekilde zorladı ve bu zorlamanın sonucu ortaya çok güçlü bir Yeni Çağ Tarihi Kürsüsü yarattı. Çalışmalarının ilk aşaması Muzaffer Göker yönetimi altında geçti. Fakültenin kurulmasında ve ilk mali dertlerin halledilmesinde çok büyük hizmetleri görülen M. Göker'in yerini fazlasıyla dolduran Baykal'ın esas alanı Yakın Çağ olmakla birlikte, bazı bürokratik özellikler ve çok büyük bir gayretle öğrendiği kaynak bilgisi onu Yeni Çağ Tarihi alanına sevk etti ve böylece bir alan değişikliği meydana geldi. Bu değişiklik benim için de ilerki yıllarında büyük bir şans meydana getirdi. İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışmalarına başladığım zaman esas arzum Ortaçağ Tarihi üzerinde ihtisas yapmak, yunancayı da öğrenerek belirli bir dönemin anakaynaklarına inmek istemiştım ne var ki burada kadro yok bahanesi ile beni Sonçağ Tarihi kürsüsüne çağıran elemanlar (ki bunların başında B.S. Baykal ile birlikte aynı zamanlarda dönüp kariyere başlayan ve sonra çalışmasını İstanbul'a aktaran Cemal Tükin bulunuyordu) mezuniyetim günlerinde İtalyanca'ya ihtiyaçları olmadığı bahanesini ileri sürerek akademik çalışmalarımı engellemeye kalkıştılar. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra konuyu açıkladığım Bekir Sıtkı Baykal, samimi tebessümü ile bu kötü izlenimi silmek için benim fakültesinde akademik hayata girmemi sağladı ve böylece en son yetiştirdiği kişi olarak bu alana dahil oldum (Yıl 1969, Şubat ayı). 18 yıl süren bu akademik ilişki sı-

rasında onun çalışma disiplini, görev anlayışı, eline aldığı bir işi muhakkak bitirme azmi benim en büyük klavuzum oldu ve hiç bir aşamada ihmal etmedim. Çalışan her bir kişinin büyük destekçisi olarak yardımda bulunan B.S. Baykal, Türkiye üniversiteleri içinde en güçlü kadrolardan birisine sahip olarak meslekdaşlarının büyük bir gıbtasını çekerek ve O da her zaman için, hak ettiği gururu ile açıklardı.

1935 yılında çalışmalarına başlayan Bekir Sıtkı Baykal, o sıralardaki üniversite yasalarına göre kısa zaman zarfında doçentlik ve profesörlük aşamalarını tamamladı. Kısa bir zaman sonra da, çok güç üye seçen, Türk Tarih Kurumu'na üye alındı ve burada muhtelif kereler yönetim kurulu üyeliği yaptı. Fakülte içinde de kendisine verilen yöneticilik, komisyon üyeliği görevlerinden kaçınmadı, Doçentlik ve Profesörlük komisyonlarında, devlet dil sınavlarında, doçentlik dil sınavlarında hep görev aldı ve bu görevleri esnasında her zaman yapıcı bir tutum izledi ise de konu ilmi seviyeye geldiği zaman en küçük bir taviz vermeden kusurları ortaya koymaya, memleketimizde adamsendecilik değil, vazife ciddiyetinin yerleşmesinde üzerine düşeni yapmaktan çekinmedi. Bunu doktora çalışmamda çok yakından gördüm ve her bir aşamasında bana tatbik etti. Komisyon çalışmaları sonucu hiç kimse Baykal'ın verdiği ilmi raporların aksine bir karar vermemeye azami dikkati gösterdiler. Bu ciddiyeti ilmi çalışmalarında da gösterdi. Her bir belge, kayıt, bibliografik çalışmada bütün tereddüd, şüphe ve ikilemelerini halletmeden bir şey bitirmedi. Böylece mühim kaynak bilgilerine sahip olduğumuz yanında kaleme aldığı çalışmalarında mühim bilgileri sahip bulunmaktayız. Bibliografyasında da bu düzen bütün açıklığı ile kendisini gösterir. Yaz tatili sırasında İstanbul'da bulunduğu zamanlar esas kaynaklara inmek yanında, Ankara'da bulunan Şerhiye Sicilleri diye tanınan mühim arşiv kaynaklarımızdan geniş bir şekilde istifade eden ve ettiren B.S. Baykal'ı bir kere daha saygı ve sevgi ile anmak benim için ayrı bir bahtiyarlık oldu.

Bibliografyasını ölümünden sonra, şimdi kendisi de sonsuzluğa göç eden Ord. Prof. Aydın Sayılı'nın teşviki üzerine hazırlamıştım. Buraya ekliyeceğim fazla bir şey olmadığı için tekrar ele almadım. Fakat İstanbul'da bir yayınevi ailesinden izin almadan, N. Yorga'dan tercüme ettiği Osmanlı Tarihi'nin bir neşrini yaptı. Türk Tarih Kurumu da Belleten ve Belgeler dergilerinde çıkan çalışmalarını muhtelif vesileler ile bir kere daha neşretti, Kültür Bakanlığı da günümüz türkçesine uyarlanan Peçevi Tarihi'nin yeni bir baskısını gerçekleştirdi.

ESERLERİN LİSTESİ

Bu derleme çalışmasını 1973 yılında beraber hazırlamıştık. O yıl Cumhuriyetimizin 50'inci yılı vesilesiyle Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinin eserlerinin listesini istemişti. Ben de Hocam'ın eserlerinin listesini ezbere bilmekle beraber kağıda dökmüştüm. Kısa zaman zarfında bitirdiğimiz bu listeyi tarih sırasına göre değil de, kendi arzu ettiği bir düzen içinde daktilo etmişim. Üniversitenin derlemesi gerçekleşmedi ve ben de bibliyografya listesine de uzun zaman bakmadım. 1983 yılında Türk Tarih Kurumu, üyelerinin çalışmalarını derlemeğe girişirken, Baykal da bu listeyi düzenleyene vermiş, kendisindeki kısa notları da katmıştı. Düzenleme arzu etmediğim bir yanlış düzen içinde çıktı*. Şimdi yeniden ele alıp, tarih sırasına koydum. Bu tarz düzenlemelerde tarih sırasının daha geçerli olduğu kanısındayım.

Das Bagdad-Bahn problem 1890-1993; Freiburg 1935, 171 sayfa.

XIX. asra kadar Akdeniz'de hâkimiyet davası, Ankara 1938, 32 sayfa. Cumhuriyet Halk Partisi Konferansları, seri I, kitap 19.

Koca Ragıp Paşa-Büyük Friedrich, 18. asırda şark ve garp âlemine kısa bir bakış. Türkiye-Prusya münasebetlerinin başlangıç ve 1765 senesine kadar inkişafı, Ankara 1939, 18. sayfa. Cumhuriyet Halk Partisi Konferanslar serisi, kitap 5.

"Emperyalizmin emrinde sermaye", *Çığır*, cilt 6/163 (1938), s. 110-111.

"Kardinal Richelieu'nün siyasi vasiyetnamesi" *Çığır*, cilt 6/163 (1983), s. 34-35.

Ter. Ernst Reuter'der, *Komün Bilgisi. Şehirciliğe Giriş*, Ankara 1949, 348 sayfa, Niyazi Çitakoğlu ile birlikte.

"Caesar'ın karakteri", [Caesar's karakter], *Tercüme I/10* (1941, s. 303-317 [esas metin ile beraber].

"Lehistan'ın ilk taksimi ve Osmanlı Devletinin bu işle alâkası", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi I. (1941-41)*, s. 145-156 [Derginin basılış tarihi 1944 görülmüyor].

"1877 harbi ve bununla ilgili meseleler hakkında bazı vesikalar", *Tarih Vesikaları, I/3* (1941), s. 226-231, 2/7 (1942), s. 56-62, 2/8 (1942), s. 140-152.

"Fatih ve Bizans'ın son kaysar'ı", *Ülkü*, (Temmuz 1942), s. 6-9.

* Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu. Kuruluş amacı ve çalışmaları*, Ankara 1983, s. 585-590. Bir rastlantı üç kişi için hazırladığım nekroloji yazısı bu cilt içinde birbiri ardı çıktı. Sırasıyla, M. Tayyib Gökbilgin (s. 591-610), Cemal İ. Tükin (s. 611-613), Ömer Lütfi Barkan (s. 613-631). Şimdi, bunların öncesinde bulunan Bekir Sıtkı Baykalda katılmış bulunuyor. Eserleri ile tarihçiliğimizde ve yetişmemde katkıları bulunan bu kişileri bir kere daha saygı ile anıyorum.

- "Atatürk ve Halk", *Ülkü*, 28 (Teşrin 1942), s. 4-5.
- "Hammer-Purgstall. Josef Feiherr von Hammer'in hatıratı", *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1/1 (Sontışrin-İkincikânun 1942), s. 128-131.
- Tan. "Enver Ziya Karal, III. Selim'in Hattihümayunları", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1/3 (Mart-Nisan 1943), s. 118-120.
- "Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu taksim fikri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 1/5 (Temmuz 1943), s. 3-12. Almancası: "Bismarcks Gedanke einer Aufteilung des Osmanischen Reiches", *aynı dergi ve sayı*, s. 13-19.
- Ter. "E. Reuter, Şehirlerimizin gelişme problemleri", *aynı dergi*, s. 149-163.
- "Üçüncü Türk Tarih Kongresi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/2 (Şubat 1944), s. 353-354.
- Ter. "G. Ritter Tarih ve hayat", *aynı dergi ve sayı*, s. 251-263.
- "İstanbul'da Barbaros heykeli", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/4 (1944), s. 663-664.
- "Lord Salisbury'nin İstanbul'da fevkalâde murahhaslığı", *aynı dergi ve sayı*, s. 499-517.
- "Lord Salisbury'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu taksim plânı" *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2/5 (1944), s. 773-782.
- "Tarih Enstitüsünün Batı-Anadolu gezisi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 3/1 (1944), s. 117.
- "Doksanüç harbi arifesinde Osmanlı Devleti ile büyük devletler arasındaki münasebetler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 3/2 (Ocak-Şubat 1945), s. 183-192.
- Tan. "Şinasi Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 3/5 (1945), s. 568-570.
- Tan: "Selahattin Tansel, Türk kaynaklarına göre Osmanlı-Leh münasebetleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 4/1, s. 11.
- Tan. "Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 5/4 (1947), s. 457-459.
- "Şark buhranı ve Sabah gazetesi", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6/4 (1948), s. 219-258.
- Tan. "Roger Bigelow Merriman, Suleiman the Magnificent", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 6/3 (Mart-Nisan 1946), s. 359-361.
- "93 Harbi esnasında muhtelif tavassut ve sulh şayia ve teşebbüsleri", *Belleten*, 5/19 (1941), s. 351-395.
- "Namık Kemal'e göre Avrupa ve biz", *Namık Kemal*, İstanbul 1942, s. 189-218.1
- "93 Meşrutiyeti", *Belleten*, 6/21-22 (1942), 45-83.
- Ter. "Ranke, Osmanlı Devletinin kuvvetlerinin esasları", *Tercüme*, 3/14 (19 Temmuz 1942), s. 122-128.

- Ter. Leopold von Ranke, *Büyük Devletler (Die grossen Maechte)*, Ankara 1944, 34-68 sayfa. TC Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Klâsiklerinden Tercüme Dizisi. Alman Klâsikleri 14.
- Ter. John Güstav Droysen, *Büyük İskender (Geschichte Alexanders der Grossen)*, Ankara 1945-1949, 4 cilttir. XIII+208, 311, 272, 209. Alman Klâsikleri 22.
- "Farabî Günü", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 8/4 (Aralık 1950), s. 417-436.
- "Lozan Barış Antlaşması", *Ülkü*, 10/117 (1946), s. 2-4.
- "Bizde ilk milletvekili seçimi nasıl yapıldı", *aynı dergi*, s. 14.
- Ter. N. Yorga, *Osmanlı Tarihi*, cilt 5 (1774-1912), Ankara 1948, XVI+690 sayfa. Ankara Üniversitesi Yayınları: 16 Bilim Kitapları Serisi 7.
- "Mithat Paşanın gizli bir siyasî teşebbüsü", *III. Türk Tarih Kongresi. Ankara 15-20 Kasım 1943*, Ankara 1948, s. 470-478.
- "Patrona Halil ayaklanması ile ilgili kaynaklar hakkında", *IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara 10-14 Kasım 1948*, Ankara 1952, s. 177-182.
- Tan. "Edige Krimal, De national Kampf der Krimtürken (1917-1918)", *Belleten*, 14/62 (1952), s. 299-309.
- Tan. "Fr. Babinger, Fatih ve İtalya", *Fatih ve İstanbul*, 1/1, s. 143-147.
- Ter. "Franz Babinger, Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", *Belleten*, 17/65 (1953), s. 41-82.
- Tan. "Eremya Çelebi Kömürçüyan (çev. H. Andreasyon), İstanbul Tarihi. XVIII. asırda İstanbul", *Tarih Vesikaları*, 11 (16), s. 175-176.
- "Fatih Sultan Mehmed'in muhiti ve şahsiyeti üzerinde bir deneme", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 14/3-4 (Eylül-Aralık 1956), s. 69-82.
- Uzun Hasan'ın Osmanlılara karşı kati mücadeleye hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu harbinin başlaması", *Belleten*, 21/82 (1957), s. 2611-284, Alıncası "Die Vorbereitungen Uzun Hasans zum Entscheidungskampf gegen die Osmanen und der Beginn des Krieges", *aynı dergi*, s. 285-296.
- Ter. Jacob Christoph Burckhardt, *İtalya'da Rönesans Kültürü (Die Cultur der Renaissance in Italien)*, 1957, 2 cilt. XXIII+788 sayfa Alman Klâsikleri 88.
- "Handschriftonzustand in der Bibliothek der Philosophiscen Fakultät zu Ankara", *Proceeding of the Twenty-second Congress of Orientalist Heln in Istanbul september 15th to 22nd 1951*, Leiden 1957, s. 228-232.
- "Makâmât-ı Mübâreke Meselesi ve Babîâli", *Belleten*, 23-90 (1959), s. 241-266.
- Yay. Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, 1'inci cilt 1960, X+489 sayfa, 2'inci cilt 1957, VIII+451 sayfa, 3'üncü cilt Ankara 1966 VIII+235 sayfa, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- "Die frage der heiligen stätten im gelobten lande und die Hohe Profte", *Geschichte im Wissenschaft und Unterricht*, 10/7 (1959), s. 407-416.

- "Birinci Meşrutiyete dair belgeler", *Belleten*, 24/96 (1960), s. 601-636.
- "Die Rivalität zwischen Uzun Hasan und Mehmet II. um das Kaisereich von Trapezunt", *Trand. XXI. Mezhdumarad Kong. Vostokovedor*, tom 2 (1963), s. 442-448.
- Yeni zamanda Avrupa tarihi. II. kitap 1. cilt, Otuz yıl Savaşları devri*, Ankara 1961, VII+232 sayfa, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Destarı Salih Tarihi. Patrona Halil ayaklanması hakkında bir kaynak*, Ankara 1962, 51+71 sayfa. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 117. [Osmanlıca metin ve çeviriyazı ile]
- "Atatürk ve tarih", *Sümerbank*, 3/29 (Kasım 1963), s. 195-198.
- Mithat Paşa. Siyasî ve İdarî şahsiyeti*, İstanbul 1964, 96 sayfa, T.C. Ziraat Bankası yayınıdır.
- "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan rekabetinde Trabzon meselesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2/2-3 (1964), 67-81.
- "Osmanlı İmparatorluğu'nun genel durumu 1856-1876", *Yüzyıllık Teşkilatlı Ziraat Kredi*, Ankara 1964, s. 17-23.
- "Ayânlık müessesinin düzeni hakkında belgeler", *Belgeler*, 1/2, s. 221-225.
- "Edirne'nin uğramış olduğu istilalar", *Edirne, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 179-195, Türk Tarih Kurumu Yay, VII/43.
- Tamamlama ve neşir. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Seferleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara 1968, XI+263 sayfa Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ter. L. von Ranke, *Büyük Devletler*, İkinci basılış, 1965 Ankara, XXXI+65 sayfa.
- Yay. *İbretnüma. Mabeynci Fahri Bey'in hatıraları ve ilgili bazı belgeler*, Ankara 1968, XIV+146 sayfa, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- "Zur Geschichte der Türkischen Republik", *Association International d'Etudes du Sud-Est Europeén*, Sofya 1969, s. 169-178.
- "Mithat Paşa hakkında yeni yayınlar ve görüşler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4/6-7, s. 249-259.
- Ter. K. Teply, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a yolladığı elçi heyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/12-13 (1966), yayını 1973'dür, s. 247-263.
- "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII ve XVIII. yüzyıllar boyunca para düzeni ile ilgili belgeler", *Belgeler*, 4/7-8 (1967), s. 49-77.
- "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve olayın Doğu Anadolu'daki tepkileri", *Belleten*, 33/132 (1969), s. 517-575. Ayrıca "Atatürk Konferansları", III (1969), s. 109-120'de de çıkmıştır.
- Erzurum Kongresi ile ilgili belgeler*, Ankara 1969, 63 Sayfa, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları 10.
- "Atatürk ve tarih", *Belleten*, 35/140 (Ekim 1971), s. 531-540.

- "Atatürk devrimlerinde tarih'in rolü", *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi*, Ankara 1972, s. 95-98. Ayrıca, *Atatürk ve Devrim*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yay. 3, s. 71-77.
- "Mütareke devrinde Mustafa Kemal Paşa'ya ait iki belge", *Belleten*, 37/148 (1973), s. 451-456, ek. 2 f.k.
- "Die idee eines Balkanbundes bei Abdülhamit II", *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, *The Turkish Yearbook of International Relations 1973*, s. 35-62.
- Tarih Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1974, 185 sayfa. *Türk Dil Kurumu* [ikinci baskı 1981'de].
- Yay: *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974, XIV+83 sayfa. Türk Tarih Kurumu Yay.,
- "Cumhuriyetimizin tarihsel anlamı (bir deneme)", *50. Yıl Konferansları*, Ankara 1976, s. 137-145, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 257.
- "Tarih bölümlerinde tarih", *Felsefe Kurumu Seminerleri. 1. Günümüzün sorunları. 2. Türkiye'de felsefe eğitimi. 3. Türkiye'de tarih eğitimi*, Ankara 1977, s. 312-318, ekleri ve katkıları, s. 334-338, 424-425.
- Sadeleştirme ve yay. *Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi I*, Ankara 1981, XIX+356 Sayfa. Kültür Bakanlığı Yayınları 467, Bin Temel Eser Dizisi 81.
- Peçevi İbrahim Efendi. Peçevi Tarihi II*, Ankara 1982, XVI+455 sayfa. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 467, 1000 Temel Eser Dizisi 82.
- "Tarih boyunca Osmanlı-Polonya ilişkileri", *Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara 1985, s. 247-255, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII/82.
- Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Ankara 1986, 80+ içindekiler, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk ve Atatürkcülük Dizisi 2.

Ansiklopedi Maddeleri:

İslâm Ansiklopedisi.

- "Mustafa III (1717-1774)", cilt 8, s. 700a-708a.
- "Ragıp Paşa. Koca Ragıp Mehmet Paşa (1699-1763)", cilt 9, s. 594b-596b.
- "Ruscuk" (tadil).

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ için verdiklerini kendisi de tespit edememişti. İlk ciltlerinde, Almanya, Amerika gibi uzun maddelerin yanında Avrupa ve Alman kültürüne ait maddeler yazdığını söylerdi. 1969 yılında asistan olduğum zaman Girit maddesini hazırlıyordu. Son yazdığı madde "Tuğra" idi.

AYLIK ANSİKLOPEDİ'de yayınlanan maddeler. Alfabe sırası ile:

- Âli Paşa (Mehmed Emin), cilt 1, s. 100 vd.
- Anadolu-Bağdad Demiryolları, cilt 1, s. 259-261.
- Ayastefanos Muahedesi, cilt 1, s. 328 vd.

Balkan Harbi, cilt 2, s. 551 vd.

Berlin Muahedesi, cilt 1, s. 75 vd.

Bismarck, cilt 1, s. 76 vd.

Çerkes Hasan Vakası, cilt 1, s. 43 vd.

Fuat Paşa, cilt 1, s. 43 vd.

Hünkâr İskelesi Muahedesi, cilt 1, s. 460 vd.

İstanbul'un Fethi, cilt 1, s. 13-15.

Kara Mustafa Paşa (Merzifonlu), cilt 1, s. 241-243.

Kırım Harbi, cilt 3, s. 881-883.

Metternich, cilt 2, s. 430 vd.

Mithat Paşa, cilt 1, s. 23 vd.

Ouchy Muahedesi, cilt 1, s. 192.

Paris Kongresi ve Andlaşması, cilt 2, s. 726-729.

Pasarofça Muahedesi, cilt 2, s. 474 vd.

Patrona Halil Ayaklanması, cilt 4, s. 1294-1297.

Reval Buluşması, cilt 2, s. 437 vd.

Sèvres Muahedesi, cilt 1, s. 122.

Tunus'un Osmanlı İmparatorluğundan ayrılması, cilt 3, s. 915-917?

Yunanistan'ın İstiklâli, cilt 1, s. 353 vd.

1945-1949 yılları arasında İstanbul'da Server İskit'in neşrettiği ansiklopedidir. Aktüel olduğu kadar bilimsel maddeler de içerir.

DICTIONNAIRE D'HISTOIRE CONTEMPORAINE. OUVRAGE PUBLIE SOUS LA DIRECTION D'EMILE LOUSSE ET JACQUES DE LAUNAY, 1969.

adlı eserde yazılan maddelerin alfabetik listesi:

Abdulaziz, s. 18.

Abdulhamid II, s. 18b-19a.

Abdülmecid, s. 19b-20a.

Ahmed Muhtar (Pacha Gazi), s. 23b-24.a.

Ali Pacha (Mehmed Emin), s. 29.

Atatürk, s. 38.

Enver Pacha, s. 150a-151a.

Fuad Pacha, s. 163.

İnönü, İsmet, s. 231b-232a.

Mahmud II, s. 299.

Mehmed V Rechad, s. 316.

Mehmed VI, Vahdeddin, s. 316-317a.

Midhat Pacha, s. 322b-323a.

Mustafa Pacha, Alemdar, s. 335b-336b.

Osman Pacha, Gazi, s. 350b-351a.

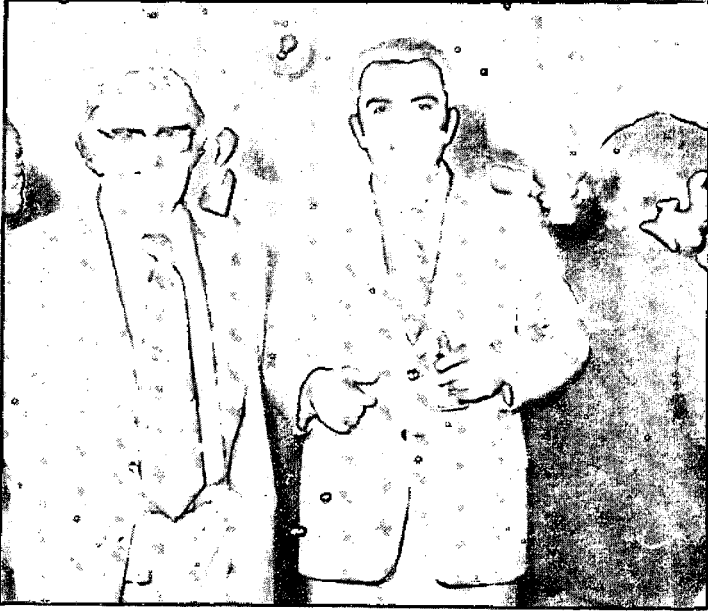
Rechid Pacha, Mustafa, s. 379b-380a.

Selim III, s. 408.

Talat Pacha, s. 426.

Resim: 1- 22.12.1978 günü, emekliye ayrılması vesilesiyle, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde adına düzenlenen kokteylde, son yetiştirdiği asistan ve doktora öğrencileri ile beraber; sağında [O sırada Doç.] Dr. Mahmut Şakiroğlu, solunda Doç. Dr. Özer Ergenç. Şimdi her ikisi de profesördür.

Resim: 2